

УДК 811.161.2'276.6 : 655+81'373.611

Медведь Марія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, директор Наукової бібліотеки,
Ужгородський національний університет,
Ужгород, Україна

ПАСИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ: ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНИЙ НЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В статті досліджуються причини пасивності творення нової видавничо-поліграфічної термінології в українській літературній мові, періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття, який стрімко поповнює видавничо-поліграфічну терміносистему іншомовними термінами, а спроба творення власне українських видавничо-поліграфічних термінів часто спричиняє початковий сленговий варіант уживання. Основною причиною переваги вживання іншомовного терміна над питомо українським вбачається в перевазі чіткості і короткому мовному оформленні, зручності для сприймання.

Ключові слова: мовознавство, українська термінологія, видавничо-поліграфічний термін, неологізми, сленг, запозичення.

Проблематика мовних змін завжди була предметом наукових зацікавлень українських мовознавців, починаючи від досліджень О. Потебні, до праць із вивчення проблем аналізу змін у системі та способах функціонування сучасної української мови (О. Сербенська, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Стишов, І. Самойлова, Т. Коць, Д. Мазурик та ін.).

Видавничо-поліграфічна терміносистема (надалі ВПТ) є спадкоємницею друкарської термінології, яка в кінці ХІХ – ХХ ст. розгалузилась на дві самостійні терміносистеми «поліграфія» та «видавнича справа». На початку ХХІ ст., внаслідок комп'ютеризації видавничих та поліграфічних процесів, згадані терміносистеми знову ж об'єдналися у терміносистему «видавничо-поліграфічне виробництво». ВПТ має тісні зв'язки з терміносистемою бібліотечно-бібліографічної справи (опис, зберігання видання), терміносистемою інформаційних систем та технологій (органі-

зація та виготовлення видання), терміносистемою книготоргівлі (продаж, поширення видання).

Періодом унормування і впорядкування ВПТ вважаються 20-30-ті роки ХХ століття, та все ж періодом «неологічного буму» видавничо-поліграфічної терміносистеми вважається кінець ХХ – на початку ХХІ століття, хоч саме в цей період спостерігається тенденція пасивного творення власне українських термінів видавничо-поліграфічної галузі. Певне уявлення про це явище дають такі терміни, напр.: вирівнювання – «видалення недоліків дискретизації зображення шляхом електронної фільтрації та інших методів, таких, як «змішування ущільнених контурів» [4, с. 111]; прийомка – «вивідний пристрій» [4, с. 556] та ін.

Серед нових питома українських термінів зафіксовано також складені терміни. До прикладу: струминний друк – «спосіб безконтактного друку без друкарської форми із синтезом фарбового зображення за допомогою електронних пристроїв безпосередньо на поверхні паперу або іншого задрукованого матеріалу» [4, с. 705]; *мережна видавнича справа* – «інтегрований процес створення електронної інформації з різними формами її подання для кінцевих користувачів (у друкованому, відео- і аудіовигляді» [4, с. 403].

Спроба творення власне українських видавничо-поліграфічних термінів іноді спричиняє початковий сленговий варіант уживання в професійному мовленні. До сленгізмів можна віднести такі терміни: вжикалка – «матричний принтер – (не зафіксований словниками); граф (графокреслярка) – «периферійний пристрій, керований з комп'ютера, що друкує інформацію на площині у декартовій системі координат» (не зафіксований словниками); друкарка – (український варіант терміна принтер) – «друкувальний пристрій» – (не зафіксований словниками); клави (сленг від клавіатура) – «один з пристроїв уведення, за допомогою якого користувач працює на комп'ютері (сукупність розміщених у певному порядку клавіш» – (не зафіксоване словниками), лагуна – «проміжковий (пробільний) елемент» – (не зафіксоване словниками), сідюк – сленг на CD-ROM (не зафіксоване словниками), число – «номер газети, журналу, альманаху» [2, с. 268]; вебка – сленг від веб-камера – «цифрова відео- або фотокамера, здатна в

реальному часі фіксувати зображення, які можуть передаватися у мережі Інтернет» [1, с. 56] та ін. Сленгова термінологія, не зафіксована словниками, становить приблизно 0,56 % від загальної кількості нових термінів видавничої справи.

Серед нових видавничо-поліграфічних термінів помітна тенденція терміносистеми до поєднання українських термінів та запозичень (цілих слів або морфем). Наприклад: цифровий кольоровий друк – «одна з декількох друкарських технологій, де кольорове зображення формується друкарською машиною, керованою комп'ютером» [4, с. 829]; цифровий півтон – «процес отримання різних тонів шляхом розбиття зображення на серії (категорії) півтонових растрових крапок із застосуванням комп'ютерної графіки» [4, с. 829] та ін.; п'єзоелектричний друк – «технологія, що використовується у числових принтерах струминного друку, в яких фарба наноситься під дією електричного заряду» [4, с. 505]; планшетний графобудівник – «графічний пристрій, що виводить зображення на носій даних (папір, фотоматеріал), розміщений на плоскій поверхні» [4, с. 520]; процесор для обробки формних пластин – «автоматизований пристрій (агрегат) для нормалізованого фізико-хімічного оброблення формних пластин після експонування» [4, с. 576]; струминний принтер – «різновид принтера, що використовує технологію струминного друку, в якому зображення наноситься на задрукований матеріал наприкінці фарби з сопел невеликого діаметру з високою швидкістю (до 1 млн. крапель за секунду)» [4, с. 706]; трепінгування – «процес компенсації неточності приведення фарб під час друкування, у результаті якої можуть з'явитися зазори між об'єктами» [4, с. 766]; трілінійний сканер – «сканувальний пристрій, який використовує три лінійні матриці ПЗЗ, що мають відповідні червоний, зелений і синій фільтри для фіксації трьох кольорів за один робочий прохід» [4, с. 767]; принтерна роздруківка – «отримання за допомогою принтера (лазерного, матричного, струминного тощо) текстово-графічного зображення на папері (плівці) унаслідок фізико-хімічного процесу взаємодії паперу (плівки) з фарбувальною речовиною (картриджем)» [4, с. 558]; технологія «Комп'ютер-друкарська форма» – «процес виготовлення друкарських форм за рахунок можливостей числової технології прямого

експонування (лазерного гравірування) зображень безпосередньо на формний матеріал з управлінням від ЕОМ» [4, с. 742] та ін.

У процесі дослідження близько 1200 видавничо-поліграфічних новотворів, нами проаналізовано їх частиномовну приналежність. Найбільшу кількість термінів становлять іменники (приблизно 45%), меншу частину – прикметники (приблизно 4%), дієслова – (приблизно 2%), решта – словосполучення.

З огляду лінгвістичного дослідження нами виявлено тенденцію «пасивністю засвоєння новоствореного українського терміна», хоча українська термінологія намагається творити власні неологізми. Наприклад: *плотер* (англ.) – *графобудівник*, або *графокреслярка* (укр.) [4, с. 524]; *компіляція* (англ.) – *складання* (укр.) – «процес переведення початкового тексту програми в об'єктний код. Конвертація коду в машинну мову й «підключення» програмного додатка до центрального процесора» [4, с. 326]; *драйвер* (англ.) – *формувач* (укр.) – «програма управління, що використовується для здійснення певних дій з обміну даними» [4, с. 190]; *принтер* (англ.) – *друкувальний пристрій* (укр.) – «периферійний пристрій комп'ютеризованої видавничої системи для оперативного друку» [4, с. 558]; *іміджсетер* (англ.) – *вивідний пристрій* (укр.) – [4, с. 272]; *трепінг* (англ.) – *перекриття контурів* (укр.) [4, с. 766]; *рекордер* (англ.) – *числовий експонувальний пристрій* (укр.) [4, с. 599] та ін.

Причину переваги вживання іншомовного терміна над питомо українським вбачається в перевазі чіткості і короткому мовному оформленні, зручності для сприймання. Саме це є причиною виникнення професійного сленгу видавців та поліграфістів.

Є. Розен, описуючи науку про творення нових слів і термінів, констатує: «Із позиції мовної культури прийнято розрізняти «необхідну неологію» і «надлишкову неологію». До першої належать такі нові найменування, які виникають у зв'язку з новими об'єктами позначення – новими предметами, технічними винаходами, новими ідеями, номенклатурами та ін. Надлишковою вважають появу нових позначень, синонімічних до наявних, запозичень із іноземних мов, діалектів, жаргонів. Судити про те, потрібне чи ні комунікантам те чи інше слово поза історичною перспективою, – завдання невдячне. Лінгвісту, який безпосередньо спостерігає за

тими чи іншими мовними змінами, необхідна більша обережність щодо різних рекомендацій, спрямованих на покращення мови й прогнози щодо перспектив слів [3, с. 23].

Список використаної літератури

1. Нові й актуалізовані слова та значення : словникові матеріали 2002–2010 [1550 слів і словосполук] / Балог В. О., Лозова Н. Є., Тименко Л. О., Тищенко О. М. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.
2. Нові слова та значення : словник / Уклад. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – Київ : Довіра, 2008. – 271 с. 3
2. Розен Е. В. Новые слова и устойчивые словосочетания / Е. В. Розен. – Москва : Просвещение, 1991. – 187 с.
4. Український тлумачний словник видавничо-поліграфічної справи / Уклад. П. Киричок та ін. – Київ : НТУУ «КПІ», 2011. – 896 с.

References

1. Baloh, V. O., Lozova, N. Y., Tymenko, L. O., Tyshchenko, O. M. (2010). Novi i aktualizovani slova ta znachennia: slovnykovi materialy 2002–2010 [1550 sliv i slovospoluk] [New and updated words and meanings: dictionary materials in 2002–2010 [1550 words and word combinations]. Kyiv, Ukraine : Dmytro Burago Publishing House. [In Ukrainian].
2. Turavska, L. V., Vasylykova, L. M. (Eds.). (2008). Novi slova ta znachennia: slovnyk [New words and meanings: a dictionary]. Kyiv, Ukraine : Dovira. [In Ukrainian].
3. Rozen, E. V. (1991). Novye slova i ustoichivye slovosochetaniia. [New words and stable word combinations]. Moscow, Russia : Prosveshchenie. [in Russian].
- 4..Kyrychok, P. et al. (Eds.). (2011). Ukrainskyi tлумачnyi slovnyk vydavnycho-polihrafichnoi spravy [Ukrainian dictionary of publishing and printing]. Kyiv, Ukraine : NTUU KPI. [In Ukrainian].

UDC 811.161.2'276.6 : 655+81'373.611

Medved Maria,

Candidate of Philological Sciences, Director of Scientific Library,
Uzhhorod National University,
Uzhhorod, Ukraine

PASSIVITY OF UKRAINIAN TERM FORMATION IN THE NEOLOGICAL PUBLISHING ASPECT

The article studies the causes of passivity of the formation of the new publishing terminology in the Ukrainian literary language of late 20th – early 21st century. This terminology is rapidly replenished by foreign language terms, while the attempts to create national Ukrainian publishing terms often

result in the use of original slang terms. The main advantage of a foreign language term over a specific Ukrainian one is the clarity and short linguistic form, as well as the convenience of perception of a foreign term.

Keywords: linguistics, Ukrainian terminology, publishing term, neologisms, slang, borrowings.